

Ігор Скляренко,

доктор філософії у галузі права,
старший викладач кафедри права та
правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2104-6721>

Євген Соболь,

доктор юридичних наук, професор,
ректор Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0804-8354>

НАЛЕЖНЕ МОТИВУВАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ У СУДОВІЙ СПРАВІ ЯК ГАРАНТІЯ ЙОГО ПРАВОСУДНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню категорії мотивування судового рішення як документу, що остаточно вирішує правовий спір. Проаналізовано різні підходи вчених щодо визначення поняття та сутності мотивування судового рішення. Досліджено філософсько-правові підходи до категорії до вмотивованості та мотивування як певного мисленнєвого процесу. Звернуто увагу на особливий характер судової влади як цивілізованого способу вирішення правових спорів. Акцентовано увагу на тому, що метою відправлення правосуддя є вирішення правового спору та подальше припинення правового конфлікту. Доведено, що зрозумілість ясність мотивів ухваленого судом рішення є запорукою його правосудності. Розглянуто нормативні вимоги процесуального законодавства України до мотивування судових рішень всіх інстанцій. Проаналізовано практику Європейського суду з прав людини в частині вимог до мотивування судових рішень. Визначено, що невиконання судом вимог щодо належного мотивування свого рішення щодо правового спору ставитиме під сумнів його правосудність як для сторони, що програла, так і для інших учасників спірних правовідносин.

Ключові слова: суд, судова влада, відправлення правосуддя, мотивування, мотивованість, судове рішення, судова справа

Skliarenko I., Sobol Y.

Proper motivation of the court's decision in the court case as a guarantee of his justice

The article is devoted to the study of the category of motivation of a court decision as a document that finally resolves a legal dispute. The need to research this topic is due to the mandatory law-enforcement practice of the Ukrainian Supreme Court and distrust of the judiciary, which puts additional demands on the motivational part of the relevant court decisions. The purpose of the article is to clarify the legal aspects of the motivation of court decisions. Various approaches of scientists regarding the definition of the concept and essence of the motivation of a court decision have been analyzed. Philosophical and legal approaches to the category of motivation and motivation as a certain thought process were studied. It was determined that the reasoning of a court decision should be understood as the thought process of the court when it adopts a court decision, the result of which is the reflection of the motives of the decision made by it in the corresponding court decision.

Attention is drawn to the special character of the judiciary as a civilized way of resolving legal disputes. Attention is focused on the fact that the purpose of the administration of justice is the resolution of the legal dispute and the further termination of the legal conflict. It has been proven that the clarity and clarity of the motives of the decision adopted by the court is a guarantee of its justice. The normative requirements of the procedural legislation of Ukraine for the motivation of court decisions of all instances are considered. The practice of the European Court of Human Rights in terms of requirements for the motivation of court decisions has been analyzed. It is said that it is necessary to establish increased requirements for the motivation of the courts of higher instances of their decisions. It was determined that the failure of the court to properly justify its decision regarding the legal dispute will call into question its rights and sanity both for the losing party and for other participants in the disputed legal relationship.

Keywords: court, judicial power, administration of justice, motivation, motivation, court decision, court case.

Постановка проблеми. Однією із сфер, у якій процес мотивування своєї позиції відіграє вирішальну роль, є право, зокрема в ситуаціях змагального правового протистояння в межах змагального судового розгляду, що є необхідним для доведення своєї позиції як сторін спору так і судового органу, що вирішує даний спір.

Судова влада є однією з гілок влади, основним завданням якої є захист прав і свобод людини і громадянина, забезпечення соціальної стабільності та законності, і має здійснюватися відповідно до закону та законними засобами.

Окрім того, актуальність питання належного мотивування судового рішення в Україні набуває особливого характеру у зв'язку з наданням судовим рішенням Верховного Суду статусу судового прецеденту, обов'язкового для врахування судами нижчих інстанцій.

При цьому, мотивування здійснюється на основі певних принципів і правил, що застосовуються з урахуванням конкретних ситуацій, цінностей та суспільних інтересів, а не механічно, а тому окрім адекватного та розумного використання методів правового мотивування можна також виникають випадки зловживань з боку суду. Практика показує, що в окремих випадках мотивування судового рішення може зводитися до застосування специфічних аргументаційних маневрів з метою легітимізувати правові погляди, які захищають певний інтерес (економічний, політичний тощо) ціною призупинення пошуку справедливого та неупередженого результату вирішення правового спору.

Мотивування судового рішення, особливо в так званих «важких» випадках, являє собою теоретичний та практичний виклик для пояснювальних і формальних можливостей стандартних логічних теорій. У деяких важливих аспектах було показано, що ці теорії є недостатньо потужними чи складними, щоб адекватно змодельовати аргументативну динаміку та складність технік раціонального обґрунтування в багатьох сферах, особливо у сфері практичного міркування. Таким чином, існує потреба у формуванні нових, більш складних теоретичних інструментів для логічного аналізу, для репрезентації та оцінки юридичного обґрунтування, і в більш широкому сенсі, правового міркування, в рамках якого воно розвивається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика мотивування судових рішень раніше вже розглядалась у наукових роботах вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, Е. Фетеріс [1] досліджувала теорії та способи мотивування судових рішень. Р. Сарторіус [2] зосереджував увагу на логічних прийомах особливостях мотивування, в той час як С. Шуман [3] на філософсько-правових, звертаючи при цьому увагу на важливість та необхідність такого мотивування у правовій державі. А. Аарніо [4] акцентує увагу на раціональному характеру мотивування, що визначає матеріальні умови прийнятності для кінцевого результату. Окрім теоретичних досліджень слід звернути увагу і на практичні дослідження. Так, А. Дімішківська [5] дослідила діалогічний метод мотивування шляхом аналізу мотивування рішення Конституційного Суду Македонії.

Проблеми належного мотивування судових рішень не лишили осторонь і українські вчені. Так, Я. О. Берназюк проаналізував розуміння мотивування судових рішень в українському процесуальному законодавстві, в тому числі і цивільно-процесуальному [6]. І. В. Андронов у своєму дисертаційному дослідженні на тему «Судові рішення у цивільному процесі України» [7] приділив значну увагу такій вимозі до судового рішення як його вмотивованість та способам його досягнення. У свою чергу, О. Калачова дослідила проблему вмотивованості судових рішень крізь призму практики Європейського суду прав людини [8].

Мета статті полягає в дослідженні правових аспектів мотивування судових рішень як складової цивілізованого способу вирішення правових спорів на сучасному етапі розвитку правової держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як вбачається з Тлумачного словника української мови дієслово вмотивувати (умотивувати) означає наводити аргументи, докази, які пояснюють, виправдовують певні дії, вчинки тощо або доводять їх необхідність; обґрунтовувати [9, с. 446]. Тобто вмотивованість є результатом певної діяльності, яка полягає у наведенні доказів та аргументів на користь істинності тієї чи іншої думки, позиції, теорії, тощо.

У правовій науці під вмотивованістю судового рішення як правило розуміють судові рішення, в якому належним чином зазначені підстави, на яких воно ґрунтується [8, с. 82]. Також під вмотивованістю пропонується розуміти повне та всебічне відображення в судовому рішенні мотивів, якими суд керувався при ухваленні свого рішення, при оцінці доказів для встановлення наявності чи відсутності обставин, на які сторони посилалися як на підставу своїх вимог і заперечень, із зазначенням, чому певні докази були прийняті до уваги або відхилені, з відображенням мотивів щодо позиції суду відносно застосування норм матеріального та процесуального права [10, с. 255]. У філософських науках процес мотивування визначають як когнітивне обґрунтування позицій, що вважаються істинними чи надійними, шляхом фор-

мулювання причин їх визнання такими. Відтак, мотивування судового рішення ми можемо визначити як мисленнєвий процес суду при ухваленні ним судового рішення, результатом якого є відображення у відповідному судовому рішенні мотивів прийнятого ним рішення. При цьому, для цілей цієї статті поняття «мотивування» та «обґрунтування» слід вважати синонімами. Зазначену думку поділяють такий дослідник як Я.О. Берназюк [6].

У дослідженнях правової аргументації виділяють три основні способи раціонального мотивування правових рішень: *логічний*, *риторичний* та *діалогічний* [5, с. 161]. Логічний спосіб полягає в наведенні дійсно логічно аргументів та доводів, що є прийнятними відповідно до чинних правових стандартів. Риторичний спосіб акцентує увагу на змісті аргументів та їх прийнятності для аудиторії. При діалогічному способі правовий аргумент розглядається як частина діалогу про прийнятність тієї чи іншої правової точки зору.

Звернемо увагу на те, що будь-яке дослідження мотивування судового рішення як певного процесу чи результату повинно виходити з фундаментальної засади правової держави, яка полягає в тому, що основним способом вирішення правового конфлікту (спору) є судовий, а альтернативи цьому способу, у тій чи іншій мірі будуть химерними, нераціональними, примхливими, непрозорими, або безрозсудними.

Р. Сарторіус визначає судові рішення як остаточний висновок суду щодо питання права, яке було порушено перед ним [2, с. 355]. Тому, судові рішення у цивільній справі є не просто визначенням сторони, яка виграла або про ступінь відповідальності сторони, яка програла, а є результатом застосування відповідної правової норми до спірних правовідносин.

Слід погодитися з думкою С. Шумана, що оскільки право не є випадковим, а навпаки має постійний, всепроникаючий та часто вирішальний вплив на життя як людини так і суспільства в цілому, було б неправильно не вимагати належного правового мотивування судового рішення як органу, що вирішує правові спори [3, с. 718]. Розвиваючи дану думку відзначимо, що у своєму цивілізаційному розвитку людство пройшло шлях від спрощених релігійно-міфологічних уявлень про способи вирішення спорів (око за око, суд випробуванням (поєдинком), інквізиційний (тобто односторонній) суд з обвинувальним ухилом, тощо), що залежали від випадку та суб'єктивних поглядів суддів, до заснованого на верховенстві права неупередженого змагального рівного судового процесу, однією з ознак якого є в том числі й мотивованість прийнятого судом рішення.

Як загальновідомо спір – це наявність двох і більше взаємовиключних поглядів на один і той самий предмет, а тому сама по собі констатація результату вирішення спору без аргументів та доводів, на підставі яких суд дійшов до того чи іншого висновку, буде свідчити або про некомпетентність суду або про фактичну відсутність в нього відповідних аргументів чи доводів на підтримку висловленої ним позиції. Таке рішення в повній мірі не задовольнить всіх учасників спору, оскільки залишає без відповіді та оцінки доводи сторони, що програла. Зазначене в повній мірі стосується і судового процесу з публічним обвинуваченням.

Для правової держави така ситуація є неприпустимою, оскільки відкриватиме шлях для зловживань судом своїм особливим статусом як органу, що остаточно вирішує правові спори та буде своєрідним кроком назад у цивілізаційному розвитку.

Тому мотивованість судового рішення є запорукою його правосудності, оскільки його зрозумілість та ясність мотивів його прийняття свідчатиме про відсутність в діях суду будь-якого натяку на зловживання своїм особливим статусом органу, що відправляє правосуддя.

У зв'язку з цим, у багатьох сучасних правових системах суди мають законодавчо закріплені обов'язок обґрунтовувати (мотивувати) свої рішення. Так, наприклад, згідно з ч.ч. 1, 5 ст. 263 ЦПК України судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Обґрунтованим (мотивованим) є рішення, ухвалені на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні [11].

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 260 ЦПК України ухвала суду повинна містити мотивувальну частину із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу [11].

Відповідно до ч. 4 ст. 265 ЦПК України у мотивувальній частині рішення зазначаються: фактичні обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини; докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення; мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, крім випадку, якщо аргумент очевидно не відноситься до предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику; чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду; норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування; норми права, на

які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування [11]. Схожі вимоги встановлено і до постанов судів апеляційної та касаційної інстанції (ст.ст. 382, 416 ЦПК України).

Так само, аналогічні вимоги містяться і кодифікованих нормативних актах, що врегульовують порядок кримінального (ст. 370 Кримінального процесуального кодексу України) [12], господарського (ст.ст. 238, 282, 315 Господарського процесуального кодексу України) [13] та адміністративного судочинства (ст. 246, 322, 356 Кодексу адміністративного судочинства України) [14].

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, визначеним законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [15]. Особливої уваги заслуговує такий елемент права на справедливий судовий розгляд, як вмотивованість судових рішень, оскільки Конвенція текстуально не регламентує вимоги зазначати в рішеннях суду відповідні підстави та мотиви, ґрунтуючись на яких національна судова установа дійшла висновків у конкретному спорі. Вказана вимога інтерпретована в рішеннях Європейського суду з прав людини [8, с. 79]. Слід відзначити, що у висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів серед іншого звертається увага на те, що у викладі підстав для прийняття рішення необхідно надати відповідь на аргументи сторін та доречні доводи, які здатні вплинути на вирішення спору, та звертається увага на те, що згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини очікуваний обсяг обґрунтування залежить від різних доводів, що їх може наводити кожна зі сторін, а також від різних правових положень, звичаїв та доктринальних принципів, а крім того, ще й від різних практик підготовки та представлення рішень у різних країнах [16].

Хоча пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 року зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною в залежності від характеру рішення (справа «Серявін та інші проти України» рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2010 року) [17].

З погляду Європейського суду з прав людини, у рішеннях суду мають бути викладені причини, достатні для відповіді на фактичні та правові (матеріально-правові або процесуальні) доводи сторін у всіх суттєвих аспектах. Суди мають вивчити основні аргументи сторін (рішення у справі «Бузеску проти Румунії») [18].

Отже, судові рішення з точки зору ст. 6 Конвенції має дати відповіді на основні й важливі для сторони аргументи. ЦПК України вимагає вмотивованої оцінки кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову, крім випадку, якщо аргумент очевидно не відноситься до предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику.

Європейський суд з прав людини дійсно констатував, що рівень мотивування рішення суду може бути різним в залежності від характеру рішення. Однак наведене зовсім не наділяє суд правом не надавати відповіді на «незручні» для загальної канви судового рішення аргументи учасників провадження. Особа, яка звертається до суду, має право на те, щоб її було заслухано та надано об'єктивну оцінку її доводам і міркуванням.

І. В. Андронов вказує, що вплив європейських стандартів відправлення правосуддя на цивільне судочинство України в частині ухвалення та проголошення судового рішення знайшов відображення у розширенні змісту вимоги вмотивованості рішення суду. Право учасників цивільного процесу бути не лише заслуханим, а й почутим судом гарантовано шляхом закріплення в законі обов'язку суду наводити в мотивувальній частині судового рішення мотиви прийняття або відхилення кожного доводу сторони, вказувати причини незастосування норм законодавства, на які сторони посилалися, викладаючи свої вимоги або заперечення. В цій частині положення ЦПК України покладають на суд навіть більш вимогливі гарантії дотримання прав сторін, ніж цього потребує практика Європейського суду з прав людини [7, с. 391].

Окрім того, підвищені вимоги до мотивування судового рішення слід висувати до судів вищих інстанцій, оскільки на них покладено завдання належним чином підтвердити чи спростувати рішення судів нижчої інстанції. Більш того, в Україні на суд касаційної інстанції – Верховний Суд в силу положень ч. 4 ст. 263 ЦПК України у своїх судових рішеннях викладає висновки щодо застосування норм права, що повинні обов'язково враховуватися національними судами [11].

Так, суд апеляційної інстанції, як і суд касаційної інстанції, повинен надати власну правову оцінку наведеним доводам і наданим сторонами доказів, неприпустимо формально посилатися лише на те, що сторона не довела своїх аргументів чи доводів. Суд вищої інстанції повинен здійснити правову оцінку усіх фактичних обставин справи та доводів сторін та не обмежуватися лише формальними висновками про те, що сторони не подали суду доказів на підтвердження своїх вимог та заперечень.

Згідно з практикою Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях вказує на те, що «при застосуванні процедурних правил, національні суди повинні уникати як надмірного формалізму, який буде впливати на справедливість процедури, так і зайвої гнучкості, яка призведе до нівелювання процедурних вимог, встановлених законом (рішення у справі Вальчі проти Франції) [19].

Європейський суд з прав людини також зазначає, що хоча національний суд має певну свободу розсуду щодо вибору аргументів у тій чи іншій справі та прийняття доказів на підтвердження позицій сторін, орган влади зобов'язаний виправдати свої дії, навівши обґрунтування своїх рішень (рішення у справі «Суомінен проти Фінляндії» від 01 липня 2003 року) [20]. Ще одне призначення обґрунтованого рішення полягає у тому, щоб продемонструвати сторонам, щовони були почуті. Крім того, вмотивоване рішення дає стороні можливість оскаржити його та отримати його перегляд вищою інстанцією. Лише за умови винесення обґрунтованого рішення може забезпечуватися публічний контроль здійснення правосуддя (рішення у справі «Гірвіссарі проти Фінляндії» від 27 вересня 2001 року) [21]. У зв'язку з цим, погоджуємося з тезою Е. Фетеріс, що прийнятність правової (юридичної) позиції залежить від якості її мотивування [22].

Слід відзначити, що ретельний аргументований аналіз мотивування конкретних судових рішень може виявити важливі аспекти юридичної аргументації, які зазвичай залишаються неявними. Ці аспекти зазвичай включають заплутані аксіологічні вибори, зроблені суддями, прийняття ними певних правових філософій і застосування аргументованих маневрів для обґрунтування бажаних висновків.

Ухвалення судового рішення, яке не відповідає умовам мотивованості (обґрунтованості) може призвести до прийняття неправосудного рішення, а у перспективі й до свавілля судової влади [6]. У переважній більшості випадків необґрунтованість (або незаконність) рішення має наслідком його неналежну вмотивованість, оскільки неправосудне рішення дуже важко належним чином мотивувати. В такому рішенні завжди проявляється перекручення фактів, висвітлення одних обставин і замовчування інших, тощо. З іншого боку, відсутність мотивування висновків суду позбавляє рішення зрозумілості і переконливості та іноді не дозволяє вищестоящому суду повною мірою перевірити його на предмет законності і обґрунтованості. Тому й постає питання про виключну важливість вимоги вмотивованості судового рішення як однієї з гарантій забезпечення законності і обґрунтованості судових рішень і, відповідно, дійсного захисту прав і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб [23, с. 188].

Окрім того слід звернути увагу, що мотивованість судового рішення є наслідком не лише діяльності конкретного судді, але й і злагодженої роботи апарату суду. Так, публічне адміністрування в діяльності апарату суду покликане передусім для якісного організаційного забезпечення своєчасної, повної, публічної і незалежної роботи суду. Ефективність, оперативність, доступність такого забезпечення для судді є прямим впливом на результат роботи суддів безпосередньо, в тому числі і на мотивованість його рішень. Створення правильного регулятора роботи адміністрування в судах є запорукою виконання вимог суспільства та забезпечення безперебійної роботи судової системи у цілому [24, с. 107]. Допоміжний персонал суду повинен сприяти здійсненню судом своєї діяльності в повній мірі.

Висновки. Належне мотивування судових рішень є одним із найважливіших інструментів гарантування правової визначеності та справедливості як фундаментальних цінностей правового порядку.

Процес мотивування є особливо важливим елементом рішення суду як суб'єкта, що в процесі вирішення правового спору (конфлікту правових позицій) вирішує питання про істинність тієї чи іншої правової позиції. Метою мотивування судових рішень є демонстрація відповідності прийнятого судом рішення правовим нормам, а також їх відповідності цінностям, що лежать в основі правової системи.

Неналежно мотивоване судове рішення не буде достатнім актом справедливості як для сторони, що програла, так і для сторони, що виграла, оскільки воно не повній мірі продемонструє правоту другої сторони. Неналежна мотивація судового рішення сама по собі ставитиме під сумнів правильність висловленої судом позиції щодо правового спору та може призвести до тривалого перегляду у вищих судових інстанціях, що ставитиме під сумнів його правосудність.

Список використаних джерел

1. Feteris Eveline T. *Fundamentals of Legal Argumentation: A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions* Dordrecht, Netherland: Springer Verlag, 2017.
2. Sartorius R. The Doctrine of Precedent and the Problem of Relevance. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie / Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy* Vol. 53, No. 3. 1967. pp. 343-366.
3. Shuman Samuel I. Justification of Judicial Decisions. *California Law Review*. № 59. 1971. pp. 715-732.
4. Aarnio A. *The Rational as Reasonable: A Treatise on Legal Justification*. Dordrecht/Boston/Lancaster/Tokyo: D. Reidel Publishing Company (Law and Philosophy Library). 1987.
5. Dimiškovska A. (Dia)logical Reconstruction of Legal Justification. *Revus*. № 19. 2013. p. 155-178.
6. Берназюк Я. Поняття та критерії мотивованості судового рішення як однієї з гарантій дотримання судами принципу верховенства права. *Блог на сайті Судово-юридичної газети*. 09.01.2019. URL: <http://bitly.ws/A2EL> (дата звернення: 18.03.2023)
7. Андронов І.В. Судові рішення у цивільному процесі України. Дис. на здобуття наук. ступ. д-ра. юрид. наук. НУ «ОЮА». Одеса. 2018. 463 с. URL: <http://bitly.ws/A2C9> (дата звернення: 18.03.2023)
8. Калачова О. Вмотивованість судових рішень як гарантія захисту прав і основоположних свобод людини. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 78-84
9. Словник української мови: в 11 томах. Том 10. 1979.
10. Цувина Т.А. Мотивованість рішень суду і право на суд в гражданском судопроизводстве. *Проблемы законности*. 2013. Вып. 121. Харьков. С. 245- 256
11. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) №1618-IV від 18.03.2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 18.03.2023)
12. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 18.03.2023)
13. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
14. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.03.2023).
16. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення: 18.03.2023)
17. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Серявін та інші проти України» від 10 лютого 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text (дата звернення: 18.03.2023)
18. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бузеску проти Румунії» від 24.05.2005 року URL: <http://bitly.ws/A2BL> (дата звернення: 18.03.2023)
19. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Вальчі проти Франції» від 26.07.2007 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-81921%22%5D%7D> (дата звернення: 18.03.2023)
20. Рішення Європейського суду з прав людини Суомінен проти Фінляндії від 01 липня 2003 року URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO01074> (дата звернення: 18.03.2023)
21. Рішення Європейського суду з прав людини Гірвіссарі проти Фінляндії від 27 вересня 2001 року URL: https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_49684-99 (дата звернення: 18.03.2023)
22. Feteris Eveline T. *Fundamentals of Legal Argumentation: A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions*, Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers (Argumentation Library). 1999. № 1.
23. Андронов І.В. Вмотивованість як обов'язкова вимога до судового рішення у цивільній справі. *Митна справа*. 2010. №1. С. 186-190.
24. Гулак О.В., Щербак А.В. Публічне адміністрування в діяльності апарату суду: підходи до формування поняття. *Право. Людина. Довкілля*. 2021. С. 101-109. URL: <http://dx.doi.org/10.31548/law2021.02.013> (дата звернення: 18.03.2023)

References

1. Feteris Eveline, T. (2017). *Fundamentals of Legal Argumentation: A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions Dordrecht*. Netherland: Springer Verlag [in English].

2. Sartorius, R. (1967). *The Doctrine of Precedent and the Problem of Relevance*. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie / Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*, 53 (3), 343-366 [in English].
3. Shuman Samuel, I. (1971). Justification of Judicial Decisions. *California Law Review*, 59, 715-732 [in English].
4. Aarnio, A. (1987). *The Rational as Reasonable: A Treatise on Legal Justification*. Dordrecht/Boston/Lancaster/Tokyo: D. Reidel Publishing Company (Law and Philosophy Library) [in English].
5. Dimishkovska, A. (2013). (Dia)logical Reconstruction of Legal Justification. *Revus*, 19, 155-178 [in English].
6. Bernaziuk, Ya. (2019). *Poniattia ta kryterii motyvovanosti sudovoho rishennia yak odniiei z harantii dotrymannia sudamy pryntsyphu verkhovenstva prava [The concept and criteria of the motivation of a court decision as one of the guarantees of compliance by the courts with the principle of the rule of law]*. Bloh na saiti Sudovo-yurydychnoi hazety, 09.01.2019. Retrieved from <http://bitly.ws/A2EL> [in Ukrainian].
7. Andronov, I. V. (2018). *Sudovi rishennia u tsyvilnomu protsesi Ukrainy [Court decisions in the civil process of Ukraine]*. Dys. na zdobuttia nauk. stup. d-ra. yuryd. nauk. NU «OIuA». Odesa. Retrieved from <http://bitly.ws/A2C9> [in Ukrainian].
8. Kalachova, O. (2016). Vmotyvovanist sudovykh rishen yak harantiiia zakhystu prav i osnovopolozhnykh svobod liudyny [Reasoning of court decisions as a guarantee of protection of human rights and fundamental freedoms]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy - Scientific journal of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine*, 4, 78-84 [in Ukrainian].
9. *Slovnnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]* (1979): v 11 tomakh. Tom 10 [in Ukrainian].
10. Tsuvina, T. A. (2013). Motyvyrovannost reshenyi suda i pravo na sud v hrazhdanskom sudoproyzvodstve [Reasons for court decisions and the right to trial in civil proceedings]. *Problemy zakonnosti - Problems of legality*, 121, 245-256 [in Ukrainian].
11. *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy (zi zminamy ta dopovnenniamy) [Civil procedural Code of Ukraine]* № 1618-IV vid 18.03.2004 roku. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
12. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal procedural Code of Ukraine]*: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
13. *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.11.1991 r. № 1798-XII (2017)*. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 48, 436 [in Ukrainian].
14. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy [Code of administrative proceedings of Ukraine]*: Zakon Ukrainy vid 6 lypnia 2005 roku № 2747-IV (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 48, 436 [in Ukrainian].
15. *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 4 lystopada 1950 roku [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]*. Ofitsiinyi vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
16. *Vysnovok № 11 (2008) Konsultatyvnoi rady yevropeiskyykh suddiv [Opinion No. 11 (2008) of the Advisory Council of European Judges]*. Retrieved from https://court.gov.ua/userfiles/vism_11_2008.pdf [in Ukrainian].
17. *Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Seriavin ta inshi proty Ukrainy» vid 10 liutoho 2010 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case «Seryavin and others v. Ukraine»]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text [in Ukrainian].
18. *Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Buzesku proty Rumunii» vid 24.05.2005 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case «Buzesky v. Romania»]*. Retrieved from <http://bitly.ws/A2BL> [in Ukrainian].
19. *Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Valchi proty Frantsii» vid 26.07.2007 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case «Valchi v. France»]*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-81921%22%7D> [in Ukrainian].
20. *Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny Suominen proty Finliandii vid 01 lypnia 2003 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case «Suominen v. Finland»]*. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/SOO01074> [in Ukrainian].
21. *Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny Hirvissari proty Finliandii vid 27 veresnia 2001 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case «Hirvissari v. Finland»]*. Retrieved from https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_49684-99 [in Ukrainian].

22. Feteris Eveline, T. (1999). *Fundamentals of Legal Argumentation: A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions*. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers (Argumentation Library), 1 [in English].
23. Andronov, I. V. (2010). Vmotyvovanist yak oboviazkova vymoha do sudovoho rishennia u tsyvilnii spravi [Motivation as a mandatory requirement for a court decision in a civil case]. *Mytna sprava - Customs business*, 1, 186-190 [in Ukrainian].
24. Hulak, O. V. & Shcherbak, A. V. (2021). Publichne administruvannia v diialnosti aparatu sudu: pidkhody do formuvannia poniattia [Public administration in the activity of the court apparatus: approaches to the formation of the concept]. *Pravo. Liudyna. Dovkillia - Right. Policy. Environment*, 101-109. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.31548/law2021.02.013> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.05.2023